

ARVOSTELUT

Ruisleivästä voileipäkakkuun *Kuvataideopetuksen kerrosvoileipämalli*

Tarja Kankkunen

Marjo Räsänen 2008. Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 90, 317 s.

Marjo Räsänen ulkoasultaankin kaunis, runsaasti kuvitettu teos *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus* on ajantasainen, perusteellinen, näkemyksellinen ja pietetillä tehty, kuvataidetta eri koulumuodoissa opettavien ja alaa opiskelevien käsikirja, jollaista on jo pitkään kaivattu.

Vaikka kirjan painopiste on, kuten tekijä toteaa, kuvatulkinnessa ja monikulttuurisuudessa, eivät siinä käsitellyt sisällöt rajaudu vain näihin teemoihin. Viimeisimmän taidekasvatuksen didaktiikan oppikirjan, Kauppisen ja Wilsonin *Kuvamataidon didaktiikka* -teoksen julkaisuvuoden 1981 ja tämän päivän välissä on alalla ehtinyt tapahtua paljon niin meillä kuin muualla maailmassa. Niinpä myös uutta tietämystä, sanottavaa ja pohdittavaa on ajan mittaan kertynyt paljon.

Kirja koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen, *Taiteesta taidekasvatukseen*, sisältää viisi lukua, ja toinen, *Mallista käytäntöön*, neljä lukua. Kunkin luvun alussa on minämuodossa kirjoitettu johdanto kuin alleviivaamassa sitä, että kyseessä on yksi taidekasvatuskemys muiden joukossa. Esipuheessaan Räsänen jättää kuitenkin lukijan päätettäväksi, liittääkö hän kirjan didaktiikan traditioon vai lukeeko sitä vain yhtenä puheenvuorona suomalaisessa taidekasvatust keskustelussa.

Kokonaisuutena teos on mielestäni selvän didaktinen. Se pyrkii antamaan vastauksia ja välineitä moniin etenkin aloittelevan taidekasvattajan mieltä askarruttaviin kysymyksiin, koskien esimerkiksi oppilastöiden tarkastelua ja arviointia. Kirjoittajan esipuheessa ilmaiseva tavoite tarjota kuvataidetta opiskeleville välineitä teorian ja käytännön yhdistämiseen toteutuu luontevasti: jokainen käsitelty teoreettinen teema sidotaan opetuksen käytäntöön sovellutusesimerkein, jotka ovat konkreettisia olematta kuitenkaan liian yksityiskohtaisia.

Laajasta sisällöstä osa on viisaasti siirretty syventäviin alaviitteisiin, osa tarkentaviksi alaluvuiksi ja tietolaatikoiksi. Monilla tasoilla etenevään tekstiin on tuotettu selkeyttä graafisin keinoin: runkoteksti ja sitä syventävät alaviitteet kulkevat valkoisilla sivuilla, konkreettiset sovellutusesimerkit ja syventävää tietoa sisältävät osuudet sinisillä ja vihreillä sivuilla. Runsaaseen kuvitukseen sisältyy havainnollistavia kaaviokuvia (esimerkiksi kukkamallit ja kolmioleipämallit), luokanopettajiksi opiskelevien oppilastöitä, pilakuvia, dokumentteja, valokuvia ja kuvia taideteoksista. Kokonaisuuden kruunaa lopuksi ilahduttavan kattava bibliografia, joka paitsi vakuuttaa teosta varten tehdyn tiedonhaun perusteellisuudesta, myös johdattelee lukijan tuoreen ulkomaisen ja suomalaisen taidekasvatuskirjallisuuden äärelle.

Kirjassa käsiteltyjä nykypäivän kuumia didaktisia teemoja ovat esimerkiksi nykytaidetta oppimisympäristönä ja monikulttuurisuutta käsittelevät osuudet. Myös kuvan tulkinta ja analyysi ovat ajankohtaisia aiheita, joita kirjassa lähestytään esittelemällä erilaisia lähestymistapoja taustoineen ja perusteluineen. Lapsen esteettisen tai taiteellisen kehityksen teoretisointia Räsänen päivittää tärkeillä ulottuvuuksilla ottaessaan mukaan sosiokulttuurisen lähestymistavan ja (muun muassa sukupuoli-) identiteetin rakentamisen yhtenä kuvallisen ilmaisun funktiona.

Teos kokoa, ylöskirjaa ja käsittelee myös tietoa ja ymmärtämystä, joka ei ole niinkään uutta, mutta joka on toistaiseksi kehittynyt ja ollut paljolti olemassa lähinnä kirjaamattomana ”hiljaisena” kokemustietona ja taidekasvattajasukupolvien välisenä suullisena perintönä. Opettajankoulutuksen läpikäyneelle ja kuvataideopettajien kouluttajana itsekin toimineelle tällaisia tuttuja, keskustelussa eläviä ja jatkuvasti problematisoituvia teemoja ovat esimerkiksi integraatio sekä oppilastöiden arviointi ja arvostelu.

Kirja on toki samalla puheenvuoro, joka nojaa Räsäsen omaan erityisosaamiseen ja – kuten hän itse kirjan lopussa painottaa – vuosien varrella etsittyyn ja kiteytyneeseen omaan taidekasvatusnäkemykseen. Räsänen on pitkän uransa varrella niin väitelleenä tutkijana kuin opettajien kouluttajana työskennellessään kehitellyt kognitiivisen oppimisen näkemyksen pohjalta kokemukselliskonstruktivistista taideoppimisen mallia, jonka avulla hän linjaa kirjassa esille tuomiaan näkemyksiä.

Arthur Eflandin eklektistä taidekasvatusmallia luonnostelevalle klassikkotekstin innoittamana ja eklektismin periaatetta seuraten Räsänen on koonnut taidekasvatusnäkemysensä monelta taholta. Siitä on yli kahdenkymmenen vuoden aikana muokkautunut ”kolmioleipämalli” tai ”voileipäkakku”, jonka kerrokset muodostuvat erilaisilla leikkeleillä päällystetyistä kolmioleivistä:

Pelkistän kirjassani kuvataidekasvatuksen lähtökohdat viideksi kolmioksi, joita kehystää soikio. Nämä kolmiot ovat 1) taideteoriat, 2) oppimisen näkemykset, 3) kuvallisen kehityksen teoriat, 4) taidekasvatusmallit ja 5) vuorovaikutusmallit. Opettaja valitsee kustakin kolmioleivästä niitä aineksia, joita pitää omien käytäntöjensä kannalta tarpeellisina. Hän kerää viipaleet integroivan taideopetuksen tarjottimelle, jonka antimista kootun kerrosvoileivän hän sitten tarjoilee oppilailleen.

Kantavana teemana kirjassa kulkee kaaviokuvain havainnollistettu kerrosvoileipä-metafora, jossa voileivän kerroksia ovat monialaisuus, monilukutaito ja monikulttuurisuus. Räsänen mukaan monialaisuus edellyttää kunkin oppiaineen erityislaadun tunnistamista.

Aineiden erityislaadusta puhuessaan Räsänen ottaa keskiöön integraation, jota hän tarkastelee sekä aineen sisäisenä eklektisenä taideopetuksen lähestymistapana että oppiaineiden välisenä monitieteisen ja monikulttuurisen kasvatuksen haasteena. Hän puolustaa vahvasti aineiden välistä integraatiota, mutta samalla peräänkuuluttaa paradoksaalisen integraatio-käsitteen selkeyttämistä, sen palauttamista latinankieliseen alkuperäismerkitykseen: kokonaisuus, jossa osat pysyvät muuttumattomina. Tältä pohjalta oppiaineiden välinen integraatio edellyttää kunkin aineen erityislaadun tunnistamista ja perustuu tiedonalojen itsenäisyyden säilyttämiseen ja sen omien vaatimusten huomioon ottamiseen.

Erityisen vahvasti Räsänen puolustaa kuvataiteessa tapahtuvan oppimisen erityislaatua, joka hänen mukaansa perustuu omin käsin tekemisen ja reflektoinnin väliseen vuorovaikutukseen. Hän kritisoi integraation ymmärtämistä oppiaineiden pinnallisena yhdistelemisenä – josta esimerkkinä on eri oppiaineiden kuvittaminen tai koristelu taiteen avulla – ja haluaa etsiä ”sellaisia integraation käytäntöjä, joissa yhdessä käsiteltävää teemaa, ilmiötä tai käsitettä tutkitaan ja tutkimustulokset esitetään kullekin tiedonalalle ominaisten menetelmien avulla.”

Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus on tyylikkäästi kirjoitettu ja jäsenneilty taidekasvatusalan merkkipaalu ja didaktinen avainteos, joka kokoaa yhteen ja avaa taidekasvatuksen perinteistä ja uudempaa käsitteistöä. Kirjoittaja ei konstaile tai kikkaile ammattislangilla mutta eipä hän liioin aliarvioi lukijaa liiallisin yksinkertaistuksin.

Kirjoittajan ote on varma ja tyyli anteeksipyytelemätön. Räsänen uskoo siihen, mitä kirjoittaa eikä peittele ammattilypeyttään. Teos, jonka tekstin joka mutkassa näkyy tekijänsä pitkä kokemus, laaja asiantuntemus, vahva kriittinen näkemyksellisyys ja kulttuurinen sivistyneisyys, on oikeutetusti kirjoitettu syvällä, persoonallisella auktoriteetillaan.

Tarja Kankkunen (TaT) työskentelee taidepedagogiikan lehtorina Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osastolla. Hänen vuonna 2004 julkaistu väitöskirjansa ”Tytöt, pojat ja ’erojen leikki’ – Sukupuolen rakentuminen koulun kuvataideopetuksen arjessa” on etnografia, joka on kerrottu sekä lineaarisen tekstin että uudenlaista kerrontamuotoa kokeilevan ei-lineaarisen vuorovaikutteisen ”multimediaetnografian” muodossa CD-ROM-levyllä.